

ARTICLE

Poststrukturalisme og kjønnsforskning - slik to sosiologer ser det / Cathrine Holst, Helene Aarseth

VERSION: POST PRINT/GREEN OPEN ACCESS

This document is the author's post print (final accepted version). The document is archived in the institutional archive of Institute for Social Research.

The final publication is available in:

Tidsskrift for kjønnsforskning
2011, 35 (2), 154-163

Cathrine Holst

Postdoktor, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi og seniorforsker, ARENA – Senter for europaforskning

Universitetet i Oslo, Pb. 1096 Blindern, 0317 Oslo

cathrine.holst@arena.uio.no

Helene Aarseth

Postdoktor, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo, Pb. 1096 Blindern, 0317 Oslo

helene.aarseth@sosgeo.uio.no

Poststrukturalisme og kjønnsforskning – slik to sosiologer ser det

Av Cathrine Holst og Helene Aarseth

Sosiologifaget ved Universitetet i Oslo fylte nylig 60 år. På jubileumsseminaret ville man invitere en ledende kjønnsforsker fra Sverige eller Danmark med sosiologisk fagbakgrunn. Dette skulle vise seg vanskelig. Nå er det ingen mangel på sosiologer som forsker på kjønn i Skandinavia. Mange aktuelle ble da også spurt, men alle sa nei. Noen sa nei fordi datoen ikke passet, men det vanligste svaret jubileumskomiteen fikk, var «jeg er vel ikke den typiske kjønnsforsker, akkurat», «jeg føler meg ikke oppdatert nok på feministisk teori» og «du må spørre en som er mer sentral i feltet enn meg».

Vi har hørt tilsvarende tidligere, i norsk sammenheng. Sosiologer forsker på kjønn som aldri før. I den nylige nasjonale evalueringen av sosiologifaget blir kjønn trukket fram som hovedforskningsområde. Internasjonalt er norske sosiologer som forsker på kjønn, i front – noen av dem er blant de mest siterte i norsk samfunnsforskning – men kjønnsforsker, nei, det synes man liksom ikke man kan kalle seg.

Hvorfor ikke? Hva har skjedd i relasjonen mellom kjønnsforskningen og sosiologene? Hvorfor føler ledende skandinaviske kjønnsforskere seg som «utypiske» og «usentrale» i møte med kjønnsforskningen?

Kari Jegerstedts velformulerte innlegg i *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 4, 2010 kan bidra til belysning. Jegerstedt (2010:406–407) mener det er en forenkling å snakke om poststrukturalismen som «en av mange retninger» innenfor kjønnsforskningen. Kjønnsforskning er, hevder hun, «på mange måter et poststrukturalistisk fenomen». Påstanden

bygger på to premisser: For det første at kjønnsforskningens hovedanliggende er «å undersøke hvordan kjønn produseres og reproduseres innenfor ulike vitensdisipliner». ¹ For det andre at slike undersøkelser forutsetter et oppgjør med den humanistiske subjekttenkningen, samt brudd med ideen om at det er mulig «å gi fyllestgjørende og objektive beskrivelser av en uformidla 'virkelighet'». Bare da blir det mulig å vende blikket mot kategoriene «kvinne» og «mann», ikke forstått som noe man kan «være», men som kategorier som «produseres og reproduseres av og innenfor et språkssystem som i seg selv er fallogosentrisk konstituert», samt å bedrive «genuin kritikk», det vil si kritikk «hinsides den systembekreftende kartlegginga og tilrettelegginga», endog «forbedringa» av verden «slik den er» (2010:410). I den grad dette er en dekkende beskrivelse av kjønnsforskningens grunnlag og orientering, står vi overfor et dypt og muligens uforsonlig misforhold mellom sosiologi og kjønnsforskning. I denne kommentaren vil vi granske dette misforholdet nærmere. Vi vil først kort begrunne hvorfor vi mener det er rimelig å snakke om et poststrukturalistisk hegemoni innenfor kjønnsforskningen. ² Vi vil deretter forsøke å vise hvordan dette hegemoniet gis næring av en systematisk neglisjering av alternative filosofiske posisjoner, teoretiske og metodologiske tilnærminger. Dette har særlige, og vil vi hevde, særlig uheldige, implikasjoner i forhold til samfunnsfaglig og sosiologisk kjønnsforskning (dersom det altså kan sies å finnes en slik). Implikasjonene gjelder forholdet mellom teori og praksis, forståelsen av subjektet, relasjonen mellom språk og virkelighet og til slutt, men ikke minst, makt og motstandsstrategier. Vi vil eksemplifisere med noen innsikter som har stått sentralt innenfor sosiologi og andre samfunnsvitenskaper i om lag et par hundre år. Til sist skal vi nevne noen debatter – det er sikkert flere – som vi mener burde stått høyt på kjønnsforskningens agenda, men som ikke tas, i hvert fall ikke i det monn de burde, blant annet fordi «alle» (også vi!) skal diskutere poststrukturalismen.

Poststrukturalismens hegemoni

En del misforstår påstanden om at poststrukturalismen har hegemoni innenfor kjønnsforskning og feministisk teori. Ingen påstår at alle som kaller seg kjønnsforskere, er poststrukturalister. Ingen påstår heller at den samfunnsvitenskapelige oppdragsforskningen innenfor instituttsektoren, som har et stort omfang, og som ofte har kjønn med som tema, er særlig preget av poststrukturalistisk teori. Forskerne innenfor denne sektoren ser da heller ikke på seg selv som feministiske teoretikere eller som «sentrale» og «typiske» representanter for den fremvoksende disiplinen kjønnsforskning. Disse vet nemlig utmerket godt at det innenfor denne disiplinen er annet som teller og gjelder – dette er nettopp vårt poeng. Når vi sier at poststrukturalismen har hegemoni, er det fordi det er denne ismen vi stadig må forholde oss til og snakke om, vi som fortsatt ser på oss selv som kjønnsforskere (Nielsen 2010ab). En av oss har også gått systematisk igjennom debatter i norsk kjønnsforskning fra 1990 og fremover (Holst 2000, 2008). Poststrukturalismen er et helt sentralt omdreiningspunkt, og langt mer sentralt enn innenfor de fleste andre fag og felt. Om vi holder oss til samfunnsvitenskapene, som vi kjenner best til, har diskusjonene av poststrukturalismen hatt et marginalt omfang og poststrukturalismen et marginalt gjennomslag, om vi ser bort fra deler av kultursosiologien og sosialantropologien. Innenfor store deler av sosiologien, statsvitenskapen og sosialøkonomien er det meningsløst å snakke om noen poststrukturalistisk

vending. Kontrasten til kjønnsforskningen, der man betraktes som ignorant om man ikke kjenner til fine distinksjoner innenfor denne vendingen, er betydelig.

Poststrukturalismens hegemoni innenfor kjønnsforskningen er basert på konstruksjonen av en dikotomi som gjentas til det kjedsommelige. Grovt sagt har du to valg. Du kan enten operere med et selv som er autonomt, frakoblet og gjennomiktig for seg selv, eller et desentrert selv som produseres og reproduseres av og innenfor et språkssystem. Tilsvarende kan du enten ha pretensjoner om å gi «objektive beskrivelser av en uformidla virkelighet» eller du må droppe tanken om at det er mulig å få grep om realiteter i verden omkring oss og i stedet konsentrere deg fullt og helt om tegnet. Vi vil på ingen måte hevde at alle forskere som på en eller annen måte er inspirert av tradisjonene etter Nietzsche, Althusser, Foucault, Derrida eller Lacan, opererer innenfor slike grovkalibrete posisjoner. Poenget er at den gjentatte konstruksjonen av denne dikotomien har tjent, og tydeligvis fortsatt tjener, til å gi liv til det poststrukturalistiske hegemoniet. Budskapet er som Bjerrum Nielsen (2010a) formulerer det: «enten er du kritisk og dekonstruerende som oss, eller også driver du med naturaliseringer og selvfølgheter som de andre». Stilt overfor dette valget har en del kjønnsforskere valgt å være det første – kanskje ikke overraskende, når valget formuleres slik. Andre, for eksempel en del sosiologer, har ikke klart å akseptere dette valget og gradvis orientert seg bort fra kjønnsforskningen.

Teoretikere versus empirikere?

En mulighet er at vi her kan ha å gjøre med en konflikt mellom «teoretikere» og «empirikere». Vi kan tenke oss et skille mellom empirisk og filosofisk orienterte kjønnsforskere. Førstnevnte betrakter teoretiske perspektiver og begreper som innganger til å utforske og kritisere den sosiale verden, sistnevnte har som sitt hovedanliggende å reflektere over disse teoretiske perspektivene og begrepernes forutsetninger og begrensninger. Sistnevnte vil da lett kunne utpeke seg selv til målbærere av den forskningen Jegerstedt etterspør (2010:410), den med «mest genuint kritisk virkning, hinsides den systembekreftende kartlegginga og tilrettelegginga, endog 'forbedringa' av verden 'slik den er'». Og de vil i en viss, helt triviell forstand ha rett, hvis målestokken for «genuin» kritikk er å reflektere over teoretiske perspektivers og begreperes forutsetninger og begrensninger, og ikke å granske og kritisere den sosiale verden. Førstnevnte, som er opptatt av å finne ut av og gjerne kritisere tingenes tilstand, med de best egnede teoretiske perspektiver og begreper tilgjengelig, vil da fort kunne fremstå som enkle og naive. («Ha! Tenker du ikke på hvordan det begrepet du nå anvender, er del av makt/vitensystem som normaliserer/andregjør/», osv.). Vi tror noe av problemet ligger her: Poststrukturalismens hegemoni har bidratt til å skyve målestokken for korrekt kjønnsforskning og «genuin kritikk» fra empirikernes til teoretikernes banehalvdel. Mange sosiologer er typisk opptatt av å studere den sosiale verden, på tross av alle begrensningene i vår tilgang til den, og føler seg derfor lite bekvemme med og fremmede i møte med denne forskyvningen.

Bildet er imidlertid mer sammensatt. Også mange samfunnsvitere er teori- og filosofiinteresserte, empirisk samfunnsforskning kan være teordrevet, og poststrukturalister bedriver empirisk forskning (om enn i varierende grad i tråd med poststrukturalistiske innsikter, om disse skal tas på alvor). Kompetanse i og interesse for teoretisk diskusjon er ikke proporsjonal med grad av oppslutning om poststrukturalismen. Spørsmålet er også hvilken

teori og hva slags filosofi som bør leses og diskuteres. Slik vi ser det, er et hovedproblem med det poststrukturalistiske hegemoniet at det er produsert og reproduisert ved hjelp av den overnevnte, og etter vår oppfatning, villedende, dikotome tilnærmingen til det intellektuelle landskapet. Todelingen vi har i tankene, kommer til uttrykk i mange sammenhenger, men ikke minst i diskusjoner om hva et subjekt er, om relasjonen mellom begrep og virkelighet, og om makt og motstandsstrategier. Tenkning, vitenskap og filosofi har produsert et utall tilnærminger i slike diskusjoner. Lars Mjøset (2009) har pekt på at betydelige deler av sosiologien baserer seg på en metodologi og på teoretiske grunnlag som skiller seg fra det typiske innen både humaniora og naturvitenskap. Samfunnsfagene har også en kontekstualiserende metodologi, med et metodefellesskap basert på feltarbeid, intervjuer og kasusstudier. Filosofisk sett henter denne *kontekstualismen* innsikter fra forskjellige kilder, som europeisk marxisme, kritisk teori og amerikansk pragmatisme. Mjøsets tredeling og forsvar for kontekstualismen er ikke uproblematisk. Vi har inkludert ham her fordi han kan illustrere vårt poeng: Det finnes mer enn to tilnærminger i samfunnsfaglig og sosiologisk forskning. Når poststrukturalistene har sagt sitt, virker det derimot som om det kun finnes to muligheter – en håpløst gammeldags og usofistikert tilnærming (som man gjerne kaller «positivisme» eller «empirisme»), eller den poststrukturalistiske tilnærmingen, som alle oppegående i en eller annen forstand må, om ikke forsvare, så i hvert fall finne umistelig og sentral innsikt i. Den nye kritikken av poststrukturalismen innenfra, som Stine Svendsen (2010) tar opp, som for eksempel «the affective turn», er nettopp *ikke* det eneste alternativet til positivisme eller naiv empirisme. Så langt vi har sett, er tvert imot mange av poststrukturalismens begrensninger med på lasset. Den første av disse begrensningene gjelder forståelsen av subjektet.

Forståelsen av subjektet

Påfallende ofte, så også i Jegerstedts innlegg, støter man på en direkte eller indirekte påstand om at det finnes to, og kun to, forståelser av subjektet. Den franske antihumanismen gjøres til den første og eneste forståelsen som kritiserer det kartesianske subjektet som noe som «er», som er definert ved seg selv, utenfor og uavhengig av historien, det sosiale og språklige. Opp mot dette settes et desentrert, uforutsigbart, ubestembart og foranderlig subjekt, et subjekt som med Jegerstedts formulering er «konstruert av og innenfor et språkssystem». Det er mulig dette er en adekvat formidling av én sentral vitenskapsteoretisk skillelinje, nemlig mellom subjektfilosofien og den franske antihumanismen. Men det oppstår problemer når man anvender denne dikotomien som et kart over mulige subjektforståelser mer allment. Sosiologisk teori er for eksempel preget av tilnærminger som ikke kan plasseres i noen av disse posisjonene. Som sosiolog behøver man rett og slett ikke å velge mellom å se subjektet som noe som eksisterer utenfor og upåvirket av historie og samfunn, eller å se subjektet som er konstituert av og innenfor språket. En sentral grunntanke i sosiologien, fra de klassiske sosiologene Marx, Durkheim og Weber og fram til i dag er nettopp at subjektet er et historisk produkt, formet av det samfunnet det lever i. Sosiologien opererer med et *sosialisert subjekt*. Subjektet er ikke autonomt og frakoblet fra samfunnet, slik det kartesianske subjektet er, men det er heller ikke desentrert, konstituert innenfor og av et språkssystem (med en like utvendig relasjon til historien og samfunnet). Det sosialiserte subjektet kan handle i, reflektere over og fortolke verden *samtidig* som denne handlingsevnen og fortolkningen er formet av samfunn

og historie. Flere av nåtidens sentrale sosiologiske teoretikere, Jürgen Habermas, Anthony Giddens, Pierre Bourdieu, Jefferey Alexander, Jon Elster – og et utall andre – skriver seg inn i dette, uansett hva de ellers måtte være uenige om, kanskje fordi dette for mange av oss fremstår som så opplagt.

Sosiologer og samfunnsteoretikere har også gang på gang forsøkt å skrive slike innsikter inn i kjønns-teori og feministisk teori, se for eksempel Seyla Benhabibs og Nancy Frasers bidrag i sentrale antologier publisert på 1980- og 1990-tallet,³ men også en rekke senere bidrag (se f.eks. Martha Nussbaum 1999, 2004, 2006, Toril Moi 1999, Lois McNay 2000, 2004). Likevel fortsetter en del å snakke som om ingenting har skjedd mellom Descartes og den poststrukturalistiske vending.⁴

Relasjonen mellom språk og virkelighet

Innenfor sosiologi og annen samfunnsvitenskap betrakter man altså subjektet som historisk og samfunnsmessig formet. Språket er en viktig del av denne historien og av den samfunnsmessige virkeligheten, men historie og samfunn kan ikke reduseres til språket. At man ikke kan gripe virkelighet, ei heller den historiske og sosiale realitet uten gjennom begreper, det vil si at man ikke kan gi «fyllestgjørende og objektive beskrivelser av en uformidla virkelighet», er ingen vi vet om, uenige i. Hvis det er bare dette poststrukturalismen hevder, er den overflødig. I sin bok, *The Social Construction of What?* (1999) presenterer Ian Hacking oss, med letthet, for over femti ulike fortolkninger av påstanden om at våre kunnskapsobjekter er «sosialt konstruert», eller «formidla» (han kunne trolig presentert oss for enda flere). Blant disse finnes radikale kunnskapskritiske fortolkninger i retning av at det ikke finnes en fysisk virkelighet uavhengig av oss, til trivielle påstander om at hva som oppfattes som virkelig og sant, ofte vil variere sosialt og historisk. Problemet med poststrukturalismen i erkjennelsesteoretisk sammenheng er dels at man kommer med radikale kunnskapskritiske påstander uten at man begrunner dem nærmere, eller forholder seg til den grundige filosofiske kritikken som har blitt formulert – gang på gang – mot slike påstander – sist, i en skarp og fortettet versjon av Paul Boghossian (2006), dels at man formulerer seg så allment at det man sier, kan bety, ja, femti ting, eller enda mer, dels at man slutter prematurt fra det ene til det andre, det vil si fra premisser alle kan være enige om, til kontroversielle konklusjoner som ikke følger. Alle kan for eksempel være enige om at sosiale institusjoner, som for eksempel bankvesenet eller familien, er en type virkelighet, en sosial virkelighet, som er menneskeskapt. Dette betyr imidlertid ikke at man ikke kan gi mer eller mindre objektive beskrivelser av hva som kjennetegner disse institusjonene og forklarer deres fremvekst (Searle 1995).

Når dette er sagt, er vi ikke erkjennelsesfilosofer – vi fusker i faget så godt vi kan, i likhet med Jegerstedt, går vi ut fra. Det kan i denne sammenheng være verdt å minne om at poststrukturalismens gjennomslag innenfor fagfilosofien har vært nokså begrenset. Da temaet poststrukturalisme og kjønnsforskning ble diskutert i Oslo nylig på et møte i regi av Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK), påpekte Jorunn Økland at termen poststrukturalisme ikke står definert i *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Hun mente dette hang sammen med at termen er så upresis og lite hensiktsmessig at den vanskelig kan anvendes i en slik leksikalsk sammenheng. Det er mulig hun har rett. Men utelatelsen reflekterer muligens også at de fleste diskusjoner innenfor fagfilosofien, blant dem som har vitenskapsfilosofi og

erkjennelsesfilosofi som fag, foregår relativt uanfektet av poststrukturalismen (slå opp i ledende vitenskapelige tidsskrifter innen disse feltene og ta en kikk.).⁵

Vi kunne også anlagt en mindre høyfilosofisk tilnærming til problematikken. Det har slått oss at det i kjønnspolitisk sammenheng ofte er liten forskjell på hvordan for eksempel vi og poststrukturalistisk orienterte forskere formulerer oss. «Vi vet at ...», sier man. Eller man forteller hva «forskning viser» om ulike saksforhold, om kjønnsfordelinger, diskriminering og annet. Dette er utmerket i og for seg. Det som blir rart, er om man i det ene øyeblikk gjør dette, mens man i det neste hevder at alt er «diskursivt konstituert», avhenger av «perspektivet» og av hvordan man er «situert». Må man ikke, hvis man faktisk mener sistnevnte, også mene at gyldigheten av kjønnspolitiske utsagn om diskriminering også videre er relativt til perspektiv, situasjon og diskurs? Man kan ikke både mene at det finnes mer eller mindre objektive beskrivelser av kjønnsfordelinger, diskriminering og lignende, og at det ikke gjør det.

En annen sak er at det er en økende erkjennelse innenfor sosiologien at språklige konstruksjoner, ekspertdiskurser, populærkulturelle fortellinger, og så videre spiller en stadig viktigere rolle i formingen av ulike samfunnsmessige fenomener (Chouliaraki og Fairclough 1999). Den økte bevisstheten om hvilken betydning de språklige konstruksjonene har i «stoffskiftet» mellom subjekt og samfunn, har vært viktig for sosiologifaget. Denne innsikten og den historiske utviklingen som har gjort at språklige diskurser blir viktigere, behøver imidlertid ikke å bety at det uten videre er fruktbart å fokusere på de språklige meningssystemene i seg selv, adskilt fra det samfunnet og de subjektive erfaringene disse meningssystemene har som sin referanse. Som Jorun Solheim (2007:30) peker på, var det en åpenbar mangel ved 1970-tallets fokusering på «objektive» samfunnsstrukturer at de ikke fikk med seg det vi kan kalle meningsaspektet ved det sosiale. Men samtidig synes mange av dagens teoritradisjoner å gå i den motsatte grøften: De ser «langt på vei ut til å fornekte det sosiale aspektet ved meningsdannelse». At diskurser og fortellinger spiller en større rolle i formingen av vår subjektivitet og av samfunnsmessige forhold, gjør nettopp at det blir stadig viktigere å gripe dialektikken mellom språket og virkeligheten, mellom diskursene og utenomdiskursive aspekter ved samfunnet.

Makt og motstandsstrategier

Jegerstedt viser til dem som gjerne kalles «mistankens hermeneutikere», Marx, Freud og Nietzsche, og legger til grunn at deres arbeider inneholder uomgjengelig innsikt. Det gjør også vi. Det problematiske oppstår når hun også indirekte hevder at poststrukturalistiske teorier forener alle teoretiske forståelser som er inspirert av denne mistankens hermeneutikk. Om vi holder oss til Marx og Freud, har disse også inspirert en rekke ikke-poststrukturalistiske tilnærminger som tar avstand fra subjektfilosofien, i den forstand at de ikke opererer med et subjekt som er fullt ut gjennomsluttet for seg selv og har komplett innsikt i kreftene som har formet det. Samtidig forutsettes det – også – at subjektet – også – har evne til å handle intensjonelt, rasjonelt og refleksivt, om enn i sterkt variabel grad, alt etter vilkårene. En slik posisjon inntas for eksempel innenfor kritisk teori (fra Habermas og Benhabib til Bourdieu og Moi), om enn ikke bare her. Innsikter fra mistankens hermeneutikere er noe de fleste betydelige sosialteoretikere har inkorporert, i en eller annen forstand.

Om vi holder oss til kritisk teori, er et generelt utgangspunkt her at både våre subjektive erfaringer og de sosiale strukturene formes av vår praksis (se f.eks. Kellner 1989, Bailey 1994, Morrow 1994). Subjektet produseres av – og produserer – historie og samfunn. I tråd med mistankehermeneutikerne Freud og Marx mener representanter for kritisk teori at vi styres av underliggende dynamikker som vi ikke er bevisste eller «herre over». Disse dynamikkene er produkter av menneskelig praksis, men virker i neste omgang inn på oss på måter som ikke er umiddelbart tilgjengelige for subjektene, men som subjektene likevel kan tilstrebe å tilegne seg innsikt i. For å få tak i disse maktdynamikkene kan man imidlertid ikke bare stille seg utenfor makten og «dekonstruere den». Man må ta utgangspunkt i subjektive erfaringer for så å koble disse til de maktstrukturer, dynamikker og mekanismer som har formet dem. Det er møtetpunktet mellom subjektets levde erfaring og påvisningen av underliggende objektive strukturer som er veien til å avsløre makten og utforme motstandsstrategier. Selv om en del Butler-inspirerte forskere påberoper seg nærmest å ha monopol på å bedrive «genuin kritikk», det vil si å avsløre og yte motstand mot makten på en måte som åpner for endring, kan man ut fra kritisk teori hevde det motsatte: Fordi Butler har et epistemologisk utgangspunkt som ikke griper dialektikken mellom levde erfaring og intensjoner og refleksivitet, har hennes teorier begrenset mulighet til å gripe endring. De ansporer i stedet til en feiring av mutasjoner, det Lois McNay (2000) har betegnet som en marginaliseringsfetisjisme, en bejubling av det som bryter med normen, uten at man griper det som henholdsvis fremmer eller hemmer folks oppslutning om slike (etter Butlers mening produktive) mutasjoner. For å forstå hva som hemmer eller fremmer oppslutningen om ulike normer og handlingsorienteringer, trenger man et grep om dialektikken mellom struktur/diskurs og handling. Man må forstå hvordan strukturelle og kulturelle krefter og institusjonelle føringer former subjektets og gruppens erfaringer og handlingsorienteringer og vice versa. Fordi Butler mangler et grep om denne gjensidige medieringen, ender hun opp med et endringsbegrep som egentlig ikke er noe endringsbegrep, men et begrep om «strukturell indeterminisme» (McNay 2004:178).

For sosiologer som er inspirert av kritisk teori, står nettopp dialektikken mellom kulturelle diskurser, strukturer og handling i fokus. Et sentralt spørsmål blir hvilke institusjonelle eller historiske kontekster som frembringer hvilke handlingsmønstre, hvilke typer maktforhold, former for ulikhet, og så videre. Kunnskap om dette er, tror vi, ganske relevant for dem som prøver å endre eller bevare noe i samfunnet. Slik vi forstår det, må det Jegerstedt (2010:410) betegner som den «meste genuine kritikken» være høyt hevet over alt som smaker av «instrumentell fornuft» og ethvert forsøk på å bidra til «forbedringa av verden slik den er». Vi heller nok mer mot å mene at den formen for kritikk som kan peke på sammenhenger, hva som faktisk fører til ulikhet, skjeve maktrelasjoner eller svekket demokrati, kan være vel så genuin som den poststrukturelle feiring av indeterminisme.

Det vi burde ha diskutert ...

Et hegemoni har det ved seg at mens noe defineres inn som betydningsfullt og avgjørende, skyves annet ut i marginen eller helt bort og ut. Slik er poststrukturellismens hegemoni helt likt ethvert annet hegemoni. Hvilke debatter burde ha stått høyere på agendaen i kjønnsforskningen? Vi nevner noen, blant mange.

For det første: Påstander om at feminister trenger egne teorier om vitenskap og erkjennelse, en særlig «feministisk vitenskapsteori» eller «feministisk epistemologi», må granskes langt grundigere enn til nå fordi dette ikke er opplagt, i hvert fall ikke for oss. Feminisme er fremfor alt navn på et etisk-politisk engasjement mot kjønnsbasert undertrykking, ikke en bestemt erkjennelsesteoretisk eller språkfilosofisk posisjon. Hvorfor skulle det for eksempel være umulig å være positivist og feminist samtidig? Man kan være enig eller uenig i positivistenes påstand om at det bare er en gradforskjell, og ikke en kvalitativ forskjell, mellom naturvitenskapene og menneskevitenskapene (vi er uenige), men hva har dette egentlig med feminisme å gjøre? Eller for å ta et annet eksempel, fra samfunnsvitenskapene: Her skilles det ofte mellom forstående/fortolkende tilnærminger og forklarende/årsaksidentifiserende forskning. Hvorfor skulle en feministisk orientert kjønnsforskning måtte være mer det ene enn det andre? Hva er spesielt feministisk – eventuelt ikke-feministisk – med å fortolke fremfor å forklare eller omvendt? Dette er verdt å diskutere, for igjen; Svaret er ikke selvsagt. Likevel ser vi ofte at det sluttes, uten mer om og men, fra «feminisme» til bestemte erkjennelsesteoretiske og metodologiske posisjoner. Det poststrukturalistiske hegemoni har bidratt til å innskrenke kjønnsforskningens intellektuelle og metodiske repertoar unødige. Denne tendensen til å slutte, potensielt prematurt, fra etisk og politisk posisjon til vitenskapsteoretisk posisjon, kan, tror vi, bidra ytterligere.

Videre mener vi at den samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningens forhold til naturvitenskapene og den såkalte naturalistiske vending vi har sett innenfor filosofi og psykologi og noen av samfunnsvitenskapene, er langt viktigere å diskutere nå, enn hva vi eventuelt kan lære av poststrukturalistiske litteraturer og psykoanalytikere. Vi har lest med interesse kritikken som har blitt reist av boken *Født sånn eller blitt sånn* av Harald Eia og Ole-Martin Ihle i *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 4 2010. Den bereder grunnen for en seriøs diskusjon blant kjønnsforskere av naturvitenskapelig forskning om kjønn og naturalistiske filosofiske argumenter. For her er vi kun i startgroppen.

Det samme gjelder diskusjonen om «frie valg», eller om forholdet mellom såkalte preferanseforklaringer og andre forklaringer på oppkomsten av kjønnede mønstre. Slike diskusjoner er knyttet til spørsmålene vi var inne på over, om hvordan man forstår medieringen mellom strukturelle og kulturelle føringer på den ene side og subjektets erfaring og intensjonal handling på den andre. Dette er helt sentralt i samfunnsvitenskapelig sammenheng, og diskuteres blant annet i *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 4, 2010. Internasjonalt kjenner vi de opphetede diskusjonene av økonomen Catherine Hakims arbeider. «Frie valg»-debatten har normative, så vel som empiriske og metodiske sider, og vi er igjen, vil vi hevde, bare i startgroppen når det gjelder å ta den.

Dette gjelder også en rekke andre debatter knyttet til normative spørsmål. Kjønnsforskning og feministisk teori omhandler er-spørsmål, spørsmål om hva som er tilfellet (har individer i en bestemt situasjon mulighet til å ta relativt autonome beslutninger?), og hvorfor det som er tilfellet, er tilfellet (hva skyldes tilstedeværelsen/fraværet av relativ autonomi?), men også bør-spørsmål eller normative spørsmål (hvordan bør vilkårene for beslutninger i ulike situasjoner være – og når bør vi kunne holdes ansvarlige for de beslutninger vi fatter?). Kjønnsforskere feller stadig vekk normative dommer om «systemet» og om hva som skal telle som motstand mot systemet (Jegerstedt 2010:410), om rettferdig og urettferdig, legitimt og illegitimt, om hva som er subversivt og ikke, om hva som

disiplinerende og ikke, om hva som er frigjørende, og hva som er undertrykkende – de normative termene som anvendes, varierer gjerne med posisjon og tilnærming. Ikke sjelden anbefales det også politikk og bestemte typer av lovregulering, det kan være utvidet fedrekvote, kjønnsnøytral ekteskapslov, kvotering, likelønnslopp eller aksept for hijab i politiet. Vi har intet imot at forskere tar stilling i normative debatter – vi gjør det ofte selv. I en forskningssammenheng må imidlertid slik stillingtaken være nyansert, avveiet og prinsipiell. Internasjonalt har etikk og politisk filosofi hatt en renessanse de siste førti år, ikke minst i kjølvannet av John Rawls' *A Theory of Justice* (1971). Poststrukturalister har ment mye om den renessansen og intervenert. Dette har til de grader blitt fanget opp av en kjønnsforskning underlagt poststrukturalismens hegemoni. Vi håper i tiden fremover på større oppmerksomhet rettet mot alt det andre, viktigere og mer interessante som har skjedd innenfor etikk og politisk filosofi.

En presisering til slutt

I sitt innlegg på det nevnte STK-møtet om poststrukturalisme gav Ellen Mortensen, i likhet med Jorunn Økland, en interessant fremstilling av betydningen av poststrukturalismen for egen forskning. Hun understrekte samtidig at vi som forskere bør ha frihet til å forfølge perspektiver vi selv mener er fruktbare og viktige, herunder poststrukturalistiske og andre perspektiver mange vil mene er «sære». Det trengs anvendt kjønnsforskning, men også grunnforskning om kjønn. Dette er en presisering vi slutter oss fullt ut til. Vår kritiske diskusjon her skal selvsagt ikke forstås dit hen at vi kun ønsker oss umiddelbart nyttig og anvendbar kjønnsforskning, selv om vi, bare så det er sagt, synes det er viktig med slik forskning også (det er f.eks. opplagt både politisk interessant og, faktisk, meget faglig utfordrende å finne ut hvorvidt den offentlige likestillingspolitikken virker i tråd med oppsatte mål eller ei). Det vi håper på, er imidlertid at flere kjønnsforskere bruker den frihet forskere bør ha – og som vi gjerne står sammen med Mortensen og Jegerstedt for å forsvare – til å forske ut fra andre perspektiver enn de poststrukturalistiske, som i kjønnsforskningssammenheng vel ikke er spesielt «sære». Av et forsvar av grunnforskningens betydning følger heller ikke at vi ikke kan og må diskutere grunnforskningen – poststrukturalistisk orientert og annen – kritisk. Vi vil snarere si tvert imot.

Litteratur

Bailey, Leon 1994. *Critical Theory and the Sociology of Knowledge. A Comparative Study in the Theory of Ideology*. New York: Peter Lang.

Benhabib, Seyla og Drucilla Cornell 1987. *Feminism as Critique: On the Politics of Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Benhabib, Seyla, Judith Butler, Drucilla Cornell og Nancy Fraser 1995. *Feminist Contentions: A Philosophical Exchange*. London: Routledge.

Boghossian, Paul 2006. *Fear of Knowledge. Against Relativism and Constructivism*. Oxford University Press.

Chouliaraki, Lilie og Norman Fairclough 1999. *Discourse in Late Modernity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Hacking, Ian 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Holst, Cathrine 2000. *Sosiologi, politikk og kvinnelighet*. Bergen: SVT Press.
- Holst, Cathrine 2008. *Feminism, Epistemology & Morality*. VDM Verlag.
- Jegerstedt, Kari 2010. Hva var poststrukturalismen – og har den utspilt sin rolle? *Tidsskrift for kjønnsforskning* 4:405–411.
- Kellner, Douglas 1989. *Critical Theory, Marxism and Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Lilla, Mark 2006. *The Reckless Mind. Intellectuals in Politics*. New York: New York Review Books.
- McNay, Lois 2000. *Gender and Agency*. Cambridge: Polity Press.
- McNay, Lois 2004. «Agency and experience: gender as a lived relation» I: Beverley Skeggs og Lisa Adkins (red.): *Feminism after Bourdieu*. The Sociological Review Monographs. Oxford : Blackwell.
- Mjøset, Lars 2009. «The Contextualist Approach to Social Science Methodology». I David Byrne og Charles C. Ragin (red.): *Handbook of Case-based Methods*. London: Sage.
- Moi, Toril 1999. *Hva er en kvinne?* Oslo: Gyldendal.
- Morrow, Raymond 1994. *Critical Theory and Methodology*. Thousand Oaks: Sage.
- Nielsen, Harriet Bjerrum 2010a. Dekonstruksjonens hegemoni. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2:160–163.
- Nielsen, Harriet Bjerrum 2010b. Totalteorier og andre teorier. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 3:250–253.
- Nussbaum, Martha 1999. *Sex and Social Justice*. New York: Oxford University Press.
- Nussbaum, Martha 2004. *Hiding from Humanity: Shame, Disgust, and the Law*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Nussbaum, Martha 2006. *Frontiers of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rawls, John 1999 [1971]: *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, John 1995. *The Construction of Social Reality*. New York: The Free Press.
- Solheim, Kjell 1994. *Vitenskapssubjekt og seksuell differens*. Avhandling for dr. art. Universitetet i Bergen.
- Solheim, Jorun 2007. *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax.
- Svendsen, Stine H.B. 2010. «Vendinger etter poststrukturalismen». *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2:164–168.

---

¹ Her legger hun riktignok til «så vel som i samfunnet for øvrig», men hennes argumentasjon bygger på at det førstnevnte er primært.

² Jegerstedt påpeker at det bak merkelappen poststrukturalisme skjuler seg ulike teoretiske posisjoner. Også hun tar imidlertid som utgangspunkt at disse posisjonene har noe felles. Dette felles er også vårt utgangspunkt. Det kan i denne sammenheng være verdt å minne om at den filosofiske og vitenskapelig kanon poststrukturalister kritiserer, gjerne i sveipende ordelag, også utgjør et ganske omfattende, sammensatt og intellektuelt utfordrende korpus.

³ For eksempel Benhabib & Cornell (1987) og Benhabib, Butler, Cornell & Fraser (1995).

⁴ Da har vi dessuten latt ligge det interessante spørsmålet om Descartes selv ville forsvart det cartesianske subjekt (Solheim 1994).

⁵ For interessante observasjoner om resepsjonen av Foucault og Derrida i fagfilosofien, se Mark Lilla (2006).